

POSUDEK RIGORÓZNÍ PRÁCE

Název práce: Žiak s postihnutím očami spolužiakov

Autorka práce: Mgr. Kristína Holúbková

Vedoucí práce: PhDr. Anna Kucharská, Ph.D.

Autorka ve své rigorózní práci navazuje na práci diplomovou, která byla, kromě jiného, oceňována pro své zaměření na aktuální problém vzdělávání žáků se zdravotním postižením, s důrazem na sociální aspekty, stojícími někdy v pozadí. Jak se ukázalo, téma nebylo zcela vyčerpáno, byly zde další možnosti propracování a doplnění (a to i ve vztahu k některým dílčím nedostatkům), čehož autorka využila. Struktura práce odpovídá práci diplomové, navíc jsou zařazeny doplňující kapitoly.

Oponentka práce vytýkala menší rozsah teoretické části. V rigorózní práci tak najdeme ve větší míře pasáže, které se věnují vývoji vrstevnických vztahů a jejich významu pro jedince v období dospívání (s. 22-25 a s. 27-32, dle Langmeiera a Krejčířové a Eriksona). Jsou důležité pro ukotvení celého tématu. Jako je pro dospívajícího bez handicapu významný vrstevník a vrstevnická skupina, je to podobné i u jedince se zdravotním postižením. Přitom jsou zde dva „aktéři“, kteří vytvoření a kvalitu vztahů předurčují. Na jedné straně je to samotný žák se zdravotním postižením – zde se nabízí otázka, jak probíhá vývoj vztahů k vrstevníkům v inkluzivním prostředí (tj. k jedincům bez postižení), zda je uspokojena potřeba dospívajícího (tj. žáka se zdravotním postižením) mít kontakt s vrstevníky, patřit do skupiny, být jimi i skupinou přijímán, mít blízkého přítele. Na druhé straně jsou to běžní žáci – a této skupině se autorka práce výzkumně věnuje. Zde je důležitou otázkou, jak se na svého spolužáka s postižením dívají „zdraví“ spolužáci, zda vnímají rozdíly mezi ním a ostatními, zda s ním spolupracují, jaké jsou důsledky zařazení žáka s postižením do běžné třídy, jak jsou s ním v kontaktu aj. To vše může ovlivnit přijetí postiženého žáka a vytváření vztahu k němu.

Druhou slabinou práce bylo, že autorka v rámci poměrně rozsáhlého dotazníkového šetření na 8 školách, ve kterých byli ve třídách na 2. stupni ZŠ vzdělávání žáci se zdravotním postižením (s počtem probandů 180), provedla analýzu „prvního řádu“. Zabývala se pouze vyhodnocováním odpovědí, hledáním obsahových kategorií a jejich utříděním. Bylo to poměrně pracné na zpracování (částečně kvantitativní, větší důraz byl kladen na kvalitativní analýzu), prezentaci nálezů a jejich interpretace a i poměrně rozsáhlé (cca 60 stran textu diplomové práce). Nedošlo však k postižení, které proměnné mohou do daných výsledků vstupovat a na tuto oblast za autorka zaměřila v navazující analýze (s. 94-112 rigorózní práce).

V práci je stavěn předpoklad, že to, co může určovat pohled „zdravých“ žáků na svého postiženého spolužáka, je vnímání výhod a nevýhod jeho zařazení do běžné třídy. (Jistě je možné přemýšlet i o jiných vlivech, a autorka si to uvědomuje. Vychází z otázek dotazníkového šetření a některým možným vlivům musela dát přednost.) Chce postihnout, jak do toho vstupuje věk (srovnávání skupin žáků 12, 14 a 15 letých), zkušenost se spoluprací mezi běžným žákem a žákem s postižením a navštěvovaná škola/třída (tzv. kultura školy ve vztahu k postiženým jedincům), a to ještě ve vzájemných vztazích.

Autorka dospěla k nálezům, že věk neovlivňuje spolupráci, že poměr mezi těmi, kdo s ní mají zkušenost a naopak zkušenost nemají, je cca 1 : 1, s tím, že se nepatrně s věkem snižuje procentuální četnost příležitostí ke spolupráci. Interpretuje to množstvím učiva, větším důrazem na výkon či blížícím se přechodem na střední školu (statistická významnost rozdílů v procentuálních četnostech nebyla zjišťována). Doplnila bych, že je to třeba také vliv učitele, který pravděpodobně klesá s věkem, žáci v 6. třídě možná ještě spolupracují na jeho pobídku.

Jak se autorka staví k významu tohoto poměru – je dostatečným pro možnost vzájemného poznání obou skupin?

Otázka, zda věk vstupuje do vnímání výhod a nevýhod přítomnosti žáka s postižením ve třídě, má zajímavé nálezy. Jednak se snižuje počet těch, kteří vnímají výhody a roste počet těch, kteří nevnímají žádné výhody/nevýhody. Nelze rozhodnout, zda je to spíš pozitivní (postižený žák se tak přibližuje ostatním, není třeba percipovat, že je odlišný) nebo spíš negativní (žák s postižením stojí v jakémsi stínu, není reflektována jeho odlišnost). (Zajímavé by bylo, pokud bychom měli odpovědi samotných postižených žáků, jak oni to vnímají).

Souvislost mezi hodnocením výhod/nevýhod a zkušeností se spoluprací. Ať byla uvedena spolupráce nebo ne, nejvíce je těch, kteří nevnímají ani výhody, ani nevýhody a nebo těch, kteří vnímají výhody; naopak méně těch, kteří vnímají nevýhody nebo výhody i nevýhody. Pokud ale žáci spolupracují, jsou podle autorky více strážliví a neidealizují si míru výhod, které přítomnost postiženého žáka ve třídě přináší. Dovedou ocenit klady i zápory. Pozitivní je, že u obou skupin bylo v nejmenší míře dosaženo odpovědi „nevýhody“, což by mohlo naznačovat, že i když nebylo spolupráce dosaženo, neznamenalo to automaticky percepci nevýhod (tj. že by žák s postižením spolupracující i nespolečující žáky ve velké míře omezoval).

Při zjišťování vlivu školy na percepci výhod/nevýhod nejdříve autorka postihla rozdíly mezi jednotlivými školami, aby našla čtyři skupiny s různými „tendencemi“ (která z odpovědí byla nejvíce frekventována) a u nich posuzovala, zda to souvisí spíše s věkem nebo zkušeností se spoluprací, přičemž byly zjištěny různé rozdíly mezi školami. Pravděpodobně působí více vlivů současně. Spíš jako dokreslení složitosti problematiky působí srovnání dvou škol, kde v jedné z nich byly porovnávány odpovědi dvou tříd a ve druhé se spolužáci vyslovovali ke dvěma spolužákům s postižením. Tak se objevují další proměnné, jako je postoj učitele k integraci, druh postižení (naznačena je i kombinace s osobnostními vlastnosti daného žáka), komunikace, „privilegované“ postavení, přítomnost asistenta.

Přínos práce spatřuji v tom, že se ukazuje poměrně složitý terén vlivů, které působí na vnímání žáků s postižením jejich „zdravými“ spolužáky, což musí mít dopad na úspěšnost integrace. Autorka se bude dále podílet na navazujících šetřeních (ve spolupráci s o.s. Rytmus), kde se připravuje výzkum pravděpodobně na větším počtu respondentů a sledování možné úlohy učitele pro podporu pozitivního vnímání žáků s postižením. Určitě by bylo přínosné zajímat se i o samotné žáky s postižením – jaké jsou jejich zkušenosti, postoje a jak probíhá navazování vztahů se „zdravými“ spolužáky z jejich pohledu, neboť jak bylo výše uvedeno, nemělo by se ani na jednu stranu možných vztahů zapomenout.

Na závěr je možné také ocenit, že autorka práce se již v této etapě snažila o propojení dílčích nálezů s aplikační oblastí – v diskusi nabízí doporučení, co by se dalo učinit ve prospěch potřebné změny, aby integrované vzdělávání bylo pro žáky s postižením skutečným přínosem, nikoli, jak na to i autorka několikrát upozorňuje, jen „politicky korektním“ přístupem.

V rigorózní práci došlo k opravě formálních nepřesností diplomové práce, bohužel ale ještě některé drobné chyby přetrvávaly (interpunkce, Aspergerův syndrom aj.). Doporučuji ji k obhajobě bez pochyb, zda dostala příslušným kritériím.

PaedDr. PhDr. Anna Kucharská, Ph.D.

V Praze dne 29.8.2008